

GÜNÜMÜZDE FIRAT HAVZASINDA KÜLTÜR BÜTÜNLÜĞÜMÜZ VE BAZI DEĞERLERİMİZ

" Milletleri meydana getiren ve onlara en sağlam temel teşkil eden yegane unsur, her milletin Millî Kültürü ve bağlı olduğu değerlerdir."

Yard. Doç. Dr. Selâhattin SOLMAZ*

Bütün Türk dünyasında aynı temel üzerine kurulmuş olan kültürel bütünlüğümüzün Fırat Havzası'ndaki durumuna, buralardan yaptığımız derlemeler ve tesbitler çerçevesinde bakmak istiyoruz. Böylece kültürümüzün bugün Fırat Havzası'nda canlı olarak yaşayan şekli hakkında bir fikir sahibi olma imkânı doğacaktır.

Yer adlarımız: Türk Karavenk/Aş. Budak, Yk. Karavenk/Yk. Budak (Çemişgezek-Tunceli); Türktanır (Hozat-Tunceli); Tirkıyan/Altınoluk (Karakoçan-Elazığ); Türkmeşen/Kırdama (Digor-Kars); Tirikan/Demirdöş (Kuş-Bingöl); Türkan/Güleçova (Diyarbakır); Koman (Malazgirt-Tunceli); Karlık (Darende-Malya); Hunt (Erzurum) Alaca, (Pasinler-Erzurum); . . . Vs. Bu Türk yer adları her nedense değiştirilmiş, yerlerine bir şeyler yudurulmuştur.1

Mahalli oyunlarımız : Halk oyun ve musikisinde Erzurum, Erzincan, Bingöl, Elazığ, Tunceli ve Malatya'da aynı ruh görülmektedir. (Rehberlik Ansik. 1986, S.14). Bu bugün için sevindirici bir husus; Halk oyunlarında "Adıyaman Oyunlarıyla" Avrupada birinciliği alabiliyoruz. Bu hususta düşünmek, değerlerimizin önemi için yeterli olsa gerekir.

Aile ve Aile içinde sevgi ve saygı: Fırat havzasında aileler kanaatkâr, çilekeş, fedakar, sadık bir ruh taşırlar. Ailede sevgi saygı ve hiyerarşi şarttır. Bu özellikleri Elazığ, Bingöl, Muş, Erzurum, Tunceli'de müşahadelerimizle tespit ettik. Bu illerimizle ortak görüş şudur: Günümüzde aile bağlarının ve sevgi saygının zayıfladığı ifadesidir. Bu zayıflamayı okumamış vatan"Çocuk servettir", "Çocuk dünya zevkidir", "Çocuk ümit ve güvendir" ifadeleri kullanılmaktadır.

Sevgi, saygı, dayanışma ve güvenin temeli akrabalıktır. Fırat havzasında gerçek akrabalığın yanında

daşımızın inanç zayıflığına, okumuş olanlarda genelde eğitimin bozukluğuna bağlamaktadırlar. Bu arada bizce önemli olan eğitimle beraber kültürümüzün ve değerlerimizin ışığında bilimsel yolda yürümesidir. Ailenin temeli toplumumuzda çocuklardır. Kültürümüzde ve değerlerimizde çocuğun yeri tartışılmaz. Örnek; "Çocuk cennet meyvesidir", "Çocuk en kıymetli hazinedir", "Şibih" veya "Tasavvuri" akrabalık şekilleride görülmektedir. Bunlar kirvelik, kan kardeşliği, ahiret kardeşliği, süt kardeşliği, Kur'an kardeşliğidir. Bunlardan maksat aileler arası düzen, tesanüt ve yardımlaşmayı sağlamaktır. Bu akrabalık şekilleri geleneksel toplumda görülmektedir.

Sevgi, saygı, yardımlaşma (İMECE), çalışkanlık ruhu ailelerimizde olmasına rağmen günümüzde zayıfladığını Fırat havzasındaki illerimizdeki müşahadelerimiz sonucunda tespit ettik. Bu bölgede şu ifadeler kullanılmaktadır. "İnanç azaldı", "Menfaat için herşey bozuluyor", "İnsanlar dünya malına tapıyor", "Herkes menfaat peşinde", "Kimse kimseyi tanımıyor", "Ahlak zayıfladı", "Edep haya kalmadı", Bu ifadelerin kültürümüzün ve eğitimimizin iç yüzünü tamamen yansıttığı düşüncesindeyiz. Yardımsız, dürüst olan insanların günümüzde bu özelliklerini değiştirdiklerini Fırat Havzasında üzüntü ile dile getirildiğine şahit olduk. Buna rağmen bu güzel değerlerimizin tamamen ortadan kalktığını söyleyemeyiz. Ancak bir zayıflama görülmektedir. Sofraya saygı, tasarruf bakımından sadece bu bölge değil bütün toplumumuz takdirde şayandır. Fakat, günümüzde bu hususta oldukça bir zayıflama göze çarpmaktadır.

Vatanseverlik ve namusseverlik iki ilişkili değerdir. Bölgede insanlarımız şu ifadeleri kullanmaktadırlar: "Vatansız namus olamaz", "Vatan kutsaldır", "Allah kimseyi vatansız, topraksız yapmasın", "Allah kimseyi namusla terbiye etmesin", "Namus yüz akıdır",

*F.Ü.Fen-Ed. Fak. Öğretim Üyesi.

"Namussuzluk ebedi bir lekedir". Vatanseverlik ve bağlı olarak toprak ve namus için köklü bir sevgi ve inanç vardır. Bu önemli değerler sayesinde insanımız daima et kemik gibidir. Bu değerlerde fazla bir bozulma söylenemez. İstiklâl savaşımızda Erzurum, Erzincan, Muş, Tunceli ve diğer illerimizin kahramanlığı, vatan, namus ve toprak severliliğiyle Rus'ları barındıramayarak, taş, sopa, silahla kaçtırmışlardır. Önemli bir örnek de, yakın tarihimizde Kıbrıs Barış Harekatıdır. Kıbrıs Barış Harekatı sırasında doğuda genci, yaşlısı Kıbrıs'taki harbe katılmak için davul ve zurnalı olarak bağlılık ve mertliklerini haykırıyorlardı. Elazığ'da otobüs, otobüs gençler Kıbrıs'a gönderilirken yaşlıların gururunu ve sevincini anlatmak mümkün değildi.

Tunceliler, Ruslarla çarpışırken Rus ölüleriyle dolan dereye LEŞ Deresi demişlerdir. Leş kelimesi Fırat Havzasında veya toplumumuzun dilinde hayvan ölüsü ve pis kokan anlamında ifadesini bulmaktadır.²

Muş'ta. Bingöl'de, Tunceli'de, Erzurum, Elazığ ve Malatya'da misafirperverliğin ve gözü gönlü tok olmanın canlı örneğini bizzat gördük ve yaşadık. Misafirperverlikle ilgili olarak soru sorduğumuzda şu cevapları aldık. "Misafir, Tanrı misafiridir". "Misafir, nasibi ve rızkı ile beraber gelir", "Misafire hizmet Allah ve insanlık içindir.", "Yedirilen ekmeğe ve içirilen su kaybolmaz".

Misafirperverliğimiz yanında insanımızın iyi niyetli, iyilik severdir. Demetrius Georgrades, aşağıdaki ifadeyle bu güzel değerlerimizin varlığını doğrulamaktadır: "Türklerin milli gururları çok kuvvetlidir. Fakat çok misafirperverdirler. Umumiyetle iyi yürekli, samimi, namuslu ve iyilik sever olan Türklerde bu misafirperverlik adeta bir din haline gelmiştir."³

Eğitim ve öğretime Fırat Havzasında bütün Türkiye'de olduğu gibi çok önem verilmektedir. Bu hususta şu ifadeler kullanılmaktadır. "Okumayan insan cahildir", "Cahilin imanı yoktur", "Okusaydım bir gözüm kör olaydı", "İmkânım olsa da okusam". İşte bu ruhla fedakârlıklar içinde çocuklar okutulmaktadır. Ancak, Fırat Havzasında yüksek tahsil kızlardan çok erkek çocuklarına yapılmaktadır. Buna rağmen son senelerde kızların okutulması iç açıktır. İnsanımız eğitimin ve öğretimin ciddi ve seviyeli olmasını çok arzulamaktadır. Günümüzde vatandaşımız eğitim ve

öğretimden şikâyetçidir. Özellikle okulların iyi nesil yetiştirmelerini istemektedirler. Vatandaş, eğitim ve öğretimin mimarları olan öğretmenleri sevip saymalarına rağmen çocuklarının Öğretmen olmalarını istememektedirler. Öğretmenlik ucuz ve en son bir meslek olarak düşünülmektedir. Bunun da temelinde toplumu sarsmanın oyun ve taktikleri bulunmakta olduğu kanaatindeyiz.

Fırat Havzasında şu ifadeler adeta bir kural olarak kullanılmaktadır: Yöneticilerimiz kültürümüzü dikkate almayınca, değerleri düşünmeyince, memleketin menfaatlerini bütün menfaatlerin üstünde tutmayınca, bilinçli ve inançlı olmayınca toplumumuzda mutluluk ve adalet beklenemez. Bununla birlikte rüşvet, torpil, sınavlarda ve tayinlerde haksızlıklar birbirini takibeder. Ayrıca, idarecilerimiz, hep kendilerini düşünmeye başlarlar. Makam ve koltuk hevesi, lüks ve israf ruhumuza işlemeye çalışır. Bunun sonucunda keyfîlik ve sorumsuzluk Devletimizi sarsacağı gibi kin ve nefreti de körükleyecektir.

Bunun malzemesi olarak da çevrede tesbit ettiğimiz şu yıpratıcı sözler yaygınlaştırılmaya çalışılıyor: "Devlet malı deniz, yemiyen domuz", "Kimin dayısı varsa onun işi yürür". "Bu memleket çiftliktir", "Yiyen yiyene", "Doğru çalışan harcanır", "Doğru konuşanı yedi köyden kovarlar". "Rüşvetsiz, dayısız işe girilmez", "Üçkâğıtçıların işi daha iyi yürüyor." "Türkiye'de haksızlık bitmez" "Türk İş", "Okumanın da değeri kalmadı". Bu küçültücü, moral bozucu, bölücü ifadeleri bizlere kullanılarak bütünlüğümüzün sarsılmasına çalışılmaktadır. Kültür bütünlüğümüz her alanda mevcut ve köklüdür. Ancak, bunu daima canlı tutmak ve geliştirmek zorunluluğu vardır. Milletleri meydana getiren ve onlara en sağlam temel teşkil eden yegane unsur, her milletin Millî Kültürü ve bağlı olduğu değerlerdir. Hiç bir toplum yeryüzünde yoktur ki, Millî değer ve kültürü dikkate alınmadan gelişsin, mutlu ve sağlıklı olsun. Bu inançla ciddi ve akılcı bir eğitim ve öğretim yolunda yürünmelidir.

Notlar:

1. Mehmet ERÖZ, Doğu Anad. Türklüğü, İst. 1982, s. 168-171.
2. Türkiye Gazetesi Rehber Ansiklopedisi, T.V. Cilt 17, s. 11-12
3. Djewed Ah., Yabancılar Göre Eski Türkler, İst. 1974, s.89